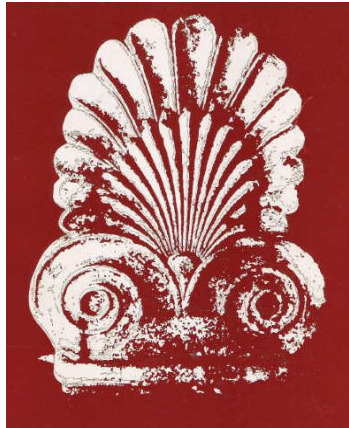

Περί της σχέσης του Ομήρου και των ποιημάτων του με την Ιωνία

Εικόνα 1

Εισαγωγή

Η Ιωνία, ήταν η γενέτειρα των ποιημάτων του Ομήρου. Εδώ, καθώς και στη γειτονική Φρυγία, συναντάμε τις ρίζες της ελληνικής αλφαβητικής γραφής, τα πρώτα πρωτότυπα παραδείγματα της ευρωπαϊκής ιστοριογραφίας και φιλοσοφίας, πρωτότυπα θέματα και ανακαλύψεις στον τομέα της ποίησης, τα πρώτα δείγματα της βάσης της αρχιτεκτονικής, της πολεοδομίας και των οχυρωματικών κατασκευών. Οι ιωνικές πόλεις της αρχαϊκής περιόδου κυριαρχούσαν σε πολλούς τομείς της οικονομίας και των κοινωνικών σχέσεων. Εκφραστικά και ποικιλόχρωμα ήταν τα πολιτικά πειράματα των Ιώνων - Πανιώνια Ένωση, εκλογή του κυβερνήτη με κοινή συναίνεση (αισυμνητεία /8ος αι.), πρυτανεία, τυραννία κλπ. Η Ιωνία, υπέστη αναπόφευκτα την επίδραση των τοπικών φυλών, όπως των Κάρων, των Λελέγων, των Φρυγών και των Λυδών, με τους οποίους οι Ίωνες ήρθαν σε επαφή και συναναστράφησαν στη συνέχεια. Ήδη, από τον 8ο αι. π.Χ., οι ιωνικές πόλεις βρίσκονται στη ζώνη επιρροής των τοπικών πολιτισμών της Μικράς Ασίας, ήτοι του φρυγικού και του λυδικού βασιλείου, αυθεντικών κληρονόμων του “αποβιώσαντος” στα τέλη του 13ου αι. π.Χ., χεττιτικού κράτους. Από τα μέσα του 6ου αι. π.Χ., οι ελληνικές πόλεις της Ιωνίας κατελήφθησαν από τους Αχαιμενίδες και εντάχθηκαν σε μία εκ των σατραπιών αυτού του βασιλείου. Χαρακτηριστικό των πηγών για την ιστορία της Ιωνίας, είναι το γεγονός, ότι αν και είναι πολλές, είναι αποσπασματικές, ποικίλες και σχετίζονται με διαφορετικές χρονικές περιόδους - από αρχαιολογικά ευρήματα και μαρτυρίες της 2ης χιλιετίας μέχρι τις αναφορές των βυζαντινών λεξικογράφων και συγγραφέων. Στην ομάδα των γραπτών πηγών διακρίνουμε, κυρίως, τις αυθεντικές, στις οποίες ανήκουν τα ομηρικά έπη καθώς και η ιωνική λυρική ποίηση της αρχαϊκής περιόδου-Καλλίνος, Σιμωνίδης ο Αμοργινός, Άσιος, Μίμνερμος, Ξενοφάνης, Φωκυλίδης, Ιππώνακτας κ.ά. Επίσης, τα έργα των πρώτων Ιώνων φιλοσόφων - Ξενοφάνης, Ηράκλειτος - και τα έργα της πρώιμης ιστορικής πεζογραφίας - Εκαταίος. Τη “σκυτάλη” στις γραπτές πηγές παίρνουν τα έργα της κλασικής ελληνικής ιστοριογραφίας-Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφώντας, Αριστοτέλης (“Πολιτικά” και “Αθηναίων πολιτεία”). Ιδιαίτερα πλούσια σε πληροφορίες είναι η “Ιστορία” του Ηροδότου. Τέτοιες “διαδρομές” στην ιστορία της Ιωνίας, όπως η αρχική ανασύσταση της Μικράς Ασίας από τους Έλληνες, οι πρώτοι πόλεμοι των Ιώνων, οι σχέσεις τους με τη Λυδία, η κατάκτησή τους από τους Πέρσες, η ιωνική εξέγερση κ.ά., ορίζονται με μεγάλη ακρίβεια και πληρότητα και αφθονούν σε πολύτιμες λεπτομέρειες. Από τον Ηρόδοτο, στον μόνο από τους αρχαίους συγγραφείς, διασώθηκε εκτός των άλλων και η νουβέλα για τον Πολυκράτη, η οποία αποτελεί για τους σύγχρονους ιστορικούς, την κύρια πηγή για τις συνθήκες της τυραννίας στη Σάμο. Για παράδειγμα, η νουβέλα αυτή, βασίζεται σε ένα παραμυθικό μοτίβο (δαχτυλίδι στην κοιλιά ενός ψαριού) και εικονογραφεί την πίστη για τον θείο φθόνο, που προκαλεί η υπερβολική ευτυχία. Σημαντικό ιστοριογραφικό απόθεμα, αποτελούν τα πολυάριθμα έργα των ελληνιστικών,

ρωμαϊκών και βυζαντινών συγγραφέων. Είναι τα έργα των γεωγράφων, Στράβωνα και Ψευδοσκύμνου, η πραγματεία του Βιτρούβιου “περί αρχιτεκτονικής”, η “Ιστορία” του Νικολάου της Δαμασκού, τα έργα του Πλουτάρχου, του Πολύανου, του Πausανία, του Αθήναιου, του Ελιανού, του Διογένη Λαέρτιου, του Διόδωρου Σικελιώτη, του Ευσέβιου Καισάρου κ.ά. Ελάχιστα αποσπάσματα γνωστών Ελλήνων ιστορικών των ελληνοιστικών χρόνων, που αποτύπωσαν την τοπική επικο-ιστορική παράδοση, όπως ο Ιππίας ο Ερυθραίος, του οποίου διασώθηκε μια διήγηση για την τυραννία της Ερυθραίας της πρώιμης αρχαϊκής περιόδου, έργα των Ρωμαίων και Βυζαντινών ποιητών, που περιέχουν ιωνικούς θρύλους και μύθους (Απόλλων Ρόδιος, Οβίδιος κ.ά.) καθώς και άγνωστα γεγονότα της ιωνικής πολιτικής ιστορίας (Καλλίμαχος). Η ιστορική και αρχαιολογική έρευνα, που εμφανίστηκε στη σύγχρονη βιβλιογραφία και αναφέρεται διεξοδικά στην ιστορία, την αρχαιολογία, την οικονομία και τον πολιτισμό σημαντικών κέντρων της Ιωνίας, όπως η Μίλητος, η Σμύρνη, η Χίος και η Σάμος, περιλαμβάνει τη χρονική περίοδο από τον 11ο μέχρι τον 6ο αι. π.Χ. Μέσα σε αυτή τη βιβλιογραφία, περιλαμβάνονται και μονογραφίες για τα ιστορικά και θρησκευτικά κέντρα της Ιωνίας : το Πανιώνιο, τα μαντεία προς τιμήν του Απόλλωνα στην Κλάρο και τα Δίδυμα, τα λατρευτικά κέντρα της νότιας Ιωνίας κ.ά. Εκτός από το ιστορικό πλαίσιο, τα έργα των αρχαιολόγων και των ιστορικών της τέχνης, έχουν μελετηθεί διεξοδικά, καθώς και η ιωνική αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η επιγραφική και η κεραμική.

.....

Κι εσύ πάντα μου μιλούσες
για Σειρήνες και για Μούσες...

Για νεράιδες και γοργόνες
Φαίακες και Λαιστρυγόνες...

Για τους γιους του Ποσειδώνα
του 'Δυσσέα τον αγώνα
τους συντρόφους του στην Πούντα
πέρα ως τη Σεληνούτα¹...

Εικόνα 2

1 Θώδη Κ. απόσπασμα “Ηλιοβασίλεμα στο Αγκριτζέντο”//Γ’ ποιητική συλλογή//2013.

Η Ιωνία στα Ομηρικά χρόνια (11ος – 8ος αι. π.Χ.)

Μια αρχαία παράδοση, ανέφερε, ότι η πατρίδα του Ομήρου ήταν η Ιωνία και ότι ο ίδιος έζησε σε έναν από τους οικισμούς της τον 8ο αι. π.Χ. Οι απόψεις των συγγραφέων σχετικά με τον τόπο διαμονής του Ομήρου διέφεραν, αλλά σε όλες τις παραλλαγές τους υπήρχαν πάντα τρεις ιωνικές πόλεις : ένα νησί, η Χίος, και δύο ηπειρωτικές πόλεις, η Σμύρνη και η Κολοφώνα. Αυτή είναι η γενική άποψη και στην αρχαιότητα εκφράζεται στα επιγράμματα του ποιητή του 2ου αι. π.Χ. Αντίπατρου του Σιδώνιου. “Επτά εριδμάνουσι πόλεις δια ρίζαν Ομήρου, Κύμη, Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Πύλος, Άργος, Αθήναι²...”. Ο Αντίπατρος δε, στο επίγραμμά του για τον Αντίμαχο, γράφει, ότι ο Όμηρος κατέχει τα σκήπτρα στην ποίησή³. Ο Στράβων, προσθέτει την ονομασία μιας ακόμη, της Σάμου. Περιγράφοντας τη Σάμο, αναφέρει για κάποιον πολίτη της, τον Κρεώφυλο, ο οποίος επιφύλαξε θερμή υποδοχή στον Όμηρο, τον οποίο θεωρούσε ως δάσκαλο. “Σάμιος δ’ ην και Κρεώφυλος, ον φασί δεξάμενον ξενία ποτέ Όμηρον λαβείν δώρον την επιγραφήν του ποιήματος ο καλούσιν Οιχαλίας άλωσιν⁴..”. Για την Κολοφώνα, αναφέρει περιστασιακά : «Ορισμένοι, υποστηρίζουν, ότι ακόμη και ο Όμηρος καταγόταν από εκεί⁵..”. Ο Στράβων, επίσης, αναφέρει για τους κατοίκους της Χίου, πως πίστευαν, ότι στο νησί τους ζούσε το γένος των Ομηρίδων – μελωδών των ποιημάτων του Ομήρου - και ως επιβεβαίωση αναφέρει τις ωδές του Πινδάρου για την ύπαρξη αυτού του γένους.“...τούς Όμηρίδας καλουμένους από τοῦ ἐκείνου γένους προχειρίζομενοι, ὧν καὶ Πίνδαρος μέμνηται ὄθεν περ καὶ Όμηρίδαι ραπτῶν ἐπέων τὰ πόλλ’ αἰοῖδοί⁶...”.Επίσης και οι κάτοικοι της Σμύρνης, θεωρούσαν την πόλη τους ως γενέτειρα του Ομήρου. Ο Στράβων, σημειώνει, ότι η επιβεβαίωση αυτών των ειδικών δικαιωμάτων των Σμυρναίων ήταν η ύπαρξη του ναού με το ξύλινο άγαλμα (“ξόανο”) προς τιμήν του μεγάλου Έλληνα ποιητή καθώς και το χάλκινο νόμισμα, που ονομαζόταν “ομήρειον⁷”. Στα επιχειρήματα των αρχαίων συγγραφέων, προστέθηκαν μεταγενέστερα και οι φιλολογικές ερμηνείες των ποιημάτων, που αντιπροσώπευε ο συνδυασμός της ιωνικής και αιολικής διαλέκτου, οι οποίες διάλεκτοι, χαρακτήριζαν το μεικτό πληθυσμό της Σμύρνης με το αιολικό και το ιωνικό στοιχείο⁸. Η διάρκεια της ζωής του Ομήρου, με βάση την παλαιά παράδοση, μπορεί να αποδοθεί στον 8ο αιώνα. Σύμφωνα με κάποιο σχολιαστή του Πινδάρου, ένας Χίος και Ομηρίδης, ονόματι Κύναιθος, ήταν ο πρώτος που έπαιξε τα ποιήματα του Ομήρου στις Συρακούσες στην 69η Ολυμπιάδα το 504 - 501 π.Χ. Όμως, η χρονολογία αυτή θεωρείται ως μεταγενέστερη, καθώς ο Κύναιθος ήταν ο συγγραφέας του 3ου ύμνου προς τον Απόλλωνα, γραμμένου σε γλώσσα η οποία με βάση τις αναφορές για την ιστορική πραγματικότητα επιτρέπουν τη χρονολόγησή του στον 7ο, ακόμη και στον 8ο αι. π.Χ.⁹. Σύμφωνα με τον Πίνδαρο, ο Κύναιθος ήταν ο πρώτος που τραγούδησε τα έπη του Ομήρου στις Συρακούσες. Προφανώς, αυτό έγινε πολύ νωρίτερα κι όχι κατά τη διάρκεια της 69ης Ολυμπιάδας. Μπορούμε, εδώ να υποθέσουμε, ότι τον ύμνο στον Απόλλωνα έψαλε ο Ιππόστρατος, ο οποίος εκδήλωσε το ενδιαφέρον του να ραψωδήσει τον ύμνο, που πρώτος ραψώδησε ο Κύναιθος. “...οὔτος οὔν ὁ Κύναιθος πρῶτος ἐν Συρακούσαις ἐραψώδησε τὰ Όμήρου ἔπη κατὰ τὴν ξθ’ Όλυμπιάδα, ὡς Ἰππόστρατός φησιν¹⁰...”. Σε αυτό τον ύμνο, ο Κύναιθος, ονομάζει τον Όμηρο ως ποιητή που ζούσε στην εποχή του. Εκτός από αυτό, η διάρκεια ζωής του Ομήρου ορίζεται και από τη σχέση που τον συνδέει με τον περίφημο Βοιωτό ποιητή, Ησίοδο. Εδώ, αξίζει να αναφερθεί ο ποιητικός διαγωνισμός προς τιμήν του βασιλιά της Χαλκίδας, Αμφιδάμαντα, που σκοτώθηκε στη

2 Ancient literature “Greek epigrams”// translation from ancient Greek into Russian L.V. Blumenau, revision and additions F. A. Petrovsky// Ed. "Academy" Moscow-Leningrad, 1935 // Epigram on the birthplace of Homer, Antipater Sidonius// p.234

3 as above Ancient literature "Greek epigrams"//Antipater Sidonius // Epigram for the poet Antimachus // translation from ancient Greek into Russian L.V. Blumenau//Moscow- Leningrad, 1935 // p.119

4 Στράβωνα “Γεωγραφικά” βιβλίο 14.1.18

5 ό.π. Στράβων 14.1.28

6 ό.π. Στράβων 14.1.35

7 ό.π. Στράβων 14.1.37

8 Tronsky I. M. Issues of language development in ancient times, Leningrad 1973 //pp.123-135

9 Comments E. Rabinovich on the book : Homeric Hymns // Translated from the ancient Greek by E. Rabinovich//Moscow, 1995, pp.66-68

10 Πινδάρου, Νεμεονικά απόσπ. I.148.516

διάρκεια του Ληλάντιου πολέμου. Αυτός ο πόλεμος χρονολογείται στα τέλη του 8ου αι. π.Χ.¹¹. Ο πόλεμος διεξήχθη ανάμεσα στη Χαλκίδα και την Ερέτρια. Κατά την ταφή του Αμφιδάμαντα στη Χαλκίδα, διοργανώθηκε ένας μουσικός αγώνας στον οποίο συμμετείχαν ο Όμηρος και ο Ησίοδος. “Σύμφωνα με τις αποχρώσεις ενδείξεις, το απώτερο χρονικό όριο της ιστορικής εμφάνισης των δύο κορυφαίων δημιουργών ως υπαρκτών προσώπων, ανάγεται στη μέση γεωμετρική περίοδο¹² (850 – 760 π.Χ.). Ο όρος «γεωμετρικός» χρησιμοποιείται από τους ιστορικούς και αρχαιολόγους γενικευμένα για την ελληνική τέχνη, αρχιτεκτονική και κεραμική κυρίως μεταξύ 1050 και 700/680 π.Χ. Οι Γεωμετρικοί χρόνοι έχουν χαρακτηριστεί ως «σκοτεινοί αιώνες». Εν τούτοις, ο πλούτος των ευρημάτων της περιόδου, σε συνδυασμό με την ακμή του εξαγωγικού εμπορίου και προπάντων την σύνθεση των εναργεστέρων έργων της επικής ποιήσεως, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, προς το τέλος της περιόδου, αποδεικνύουν την αστοχία του χαρακτηρισμού¹³.

Εκτός αυτού, υπάρχει και η πεποίθηση του μεγάλου Έλληνα ιστοριογράφου, Ηροδότου, στο δεύτερο βιβλίο του, ότι ο Ησίοδος και ο Όμηρος έζησαν, όχι περισσότερα από τετρακόσια χρόνια πριν από αυτόν. “Ησίοδον γάρ καὶ Ὅμηρον ἠλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι¹⁴”. Ο Ηρόδοτος ο Αλικαρνασσεύς, ως γνωστόν, γεννήθηκε στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. και έγραψε την “Ιστορία” του γύρω στα μέσα του 5ου αι. π.Χ. (484 – 425/410 π.Χ.). Από τη λεξιλογική και υφολογική ανάλυση των εξαμετρικών επιγραφών στο περίφημο “κύπελο του Νέστορα”, που βρέθηκε κατά τη διάρκεια των ανασκαφών το 1954 στη νεκρόπολη των αρχαίων Πηθικουσσών (νήσος Ίσκια – κόλπος της Νάπολης) και χρονολογείται στο 2ο ήμισυ του 8ου αι. π.Χ., εξάγεται, όχι μόνον η συγγένεια αυτής της επιγραφής με τη λεξιλογική δομή των ομηρικών επών, αλλά και η ευαισθητοποίηση του συντάκτη σχετικά με το περιεχόμενο και τα επιμέρους επεισόδια των ομηρικών επών¹⁵. Το δε κύπελο, θεωρείται αντικείμενο ανατολικής ελληνικής εμπορικής εξαγωγικής δραστηριότητας¹⁶. Το “κύπελο του Νέστορα” θεωρείται από πολλούς ιστορικούς και αρχαιολόγους, ότι κατασκευάστηκε και φιλοτεχνήθηκε σε εργαστήριο της Ρόδου. Είναι σημαντικό, να υπογραμμιστεί η ιωνική ιδιαιτερότητα των ποιημάτων του Ομήρου, ο οποίος δεν ήταν “πολίτης του κόσμου”, αλλά, πρώτ’ απ’ όλα έβλεπε μπροστά του την Ιωνία. Κατά την αρχική προσέγγιση στα κείμενα του Ομήρου, δημιουργείται η εντύπωση, ότι οι συγκεκριμένες ιστορίες που αφορούν την Ιωνία, απουσιάζουν. Εξαίρεση αποτελεί η αναφορά στους πολέμαρχους από τη Μίλητο, τους αδελφούς Νάστη και Αμφίμαχο, που ενίσχυσαν τις δυνάμεις των Τρώων έναντι των “βαρβαρόφωνων” Κάρων.

“...Νάστης αὖ Καρῶν ἠγήσατο βαρβαρόφωνων, οἳ Μίλητον ἔχον Φθιρῶν τ’ ὄρος ἀκριτόφυλλον Μαιάνδρου τε ροὰς Μυκάλης τ’ αἰπεινὰ κάρηνα· τῶν μὲν ἄρ’ Ἀμφίμαχος καὶ Νάστης ἠγησάσθην¹⁷...”.

Ωστόσο, ένας προσεκτικός αναγνώστης, μπορεί να παρατηρήσει, ότι η Ιωνία ήταν πολύ γνωστή στον Όμηρο. Αυτό, σαφώς προκύπτει από τις μεταφορές που χρησιμοποιεί ο ποιητής, οι οποίες υπόκεινται στους νόμους της πλοκής και της στιχομυθίας¹⁸. Μια εξ αυτών, είναι η θυσία του ταύρου στο βωμό του Ελικώνιου Ποσειδώνα. “...ὡς ὅτε ταῦρος ἦρυγεν ἑλκόμενος Ἐλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα κούρων ἑλκόντων¹⁹...”. Η σκηνή αυτή, χαρακτηρίζεται σε όλες της τις εκφάνσεις, ως χρονικά σχετιζόμενη με την περίοδο μετά τον εποικισμό της Ιωνίας από τους Έλληνες. Όπως προκύπτει κι από άλλες πηγές, οι νέοι (κούροι) που οδηγούν τον ταύρο με δύναμη στον τόπο της σφαγής, είναι οι επιλεχθέντες Πριηνεῖς ιερείς του Ελικώνιου Ποσειδώνα στη νέα τους πατρίδα, στο

11 Λόη Γ., Ο Ληλάντιος πόλεμος μέσα από τις αρχαίες πηγές, 2020

12 ό.π. Λόη Γ., 2020

13 Κούσουλα Δ., Αρχαιολόγος, Το Αργεϊακό εργαστήριο κεραμικής, κατά την Πρωτογεωμετρική και Γεωμετρική περίοδο // Αργολική Αρχαιολογική Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμού, 2015

14 Ηροδότου, 2.53.2

15 Zaitsev A. I. Lexico-stylistic features of the inscription on the "cup of Nestor" from Pithecus // The language and style of the monuments of ancient literature. Leningrad, 1987//pp. 59-62

16 Snodgrass A. M. The Dark Age of Greece //An archeological survey of the eleventh to the eighth centuries BC.//Edinburgh, 1971//pp.351-352

17 Ομήρου, Ιλιάδα Β, 867-870

18 Andreev Y. V. Early Greek polis//Leningrad, 1976//p.36 (example 22)

19 Ομήρου, Ιλιάδα Υ, 403-405

νέο εξ Ελίκης λατρευτικό τους χώρο στην Ιωνία²⁰. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ο χώρος λατρείας βρισκόταν στη βόρεια πλευρά της οροσειράς της Μυκάλης²¹. Με αυτό τον τρόπο, ο πατρογονικός “χθόνιος” Ποσειδώνας, που αμέσως μετά τον αποικισμό, μοιραία έγινε και ο προστάτης των “υγρών κελεύθων” του Ομήρου, που συμβολίζουν τα πελάγια ταξίδια και τον τρόπο ζωής, μεταξύ της παλιάς και της νέας πατρίδας, άρχισε πολύ γρήγορα να εμπλουτίζεται με νέο περιεχόμενο, ώστε στη συνέχεια με τη συμβολή του ιωνικού έπους να εξελιχθεί σε “θεό του πελάγους²²”. Μια άλλη αλληγορία, στα ποιήματα του Ομήρου, είναι η πτήση των άγριων χηνών, των γερανών και των κύκνων στην εύφορη κοιλάδα του ποταμού Κάϋστρου, που διαρρέει και αρδεύει τις βόρειες περιοχές της Ιωνίας, κοντά στη Σμύρνη.

“Τῶν δ’ ὡς τ’ ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἄσιφ ἐν λειμῶνι, Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα²³..”.

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί, ότι ο Πausanias αναφέρει για τον ποταμό Μέλητα, στην περιοχή της Σμύρνης, με το πεντακάθαρο νερό και το σπήλαιο πάνω από τις πηγές, όπου σύμφωνα με την τοπική παράδοση, ο Όμηρος συνέθετε τα ποιήματά του. “Σμυρναίοις δὲ ποταμὸς Μέλῃς ὕδωρ ἐστὶ κάλλιστον καὶ σπήλαιον ἐπὶ ταῖς πηγαῖς, ἔνθα Ὅμηρον ποιῆσαι τὰ ἔπη λέγουσι²⁴..”.

Αλλά, ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η ομοιότητα της Σχερίας του Ομήρου με την Ιωνική Σμύρνη. Η Σχερία, φαινομενικά, πλήρως ανήκει στον κόσμο των μυθικών διηγήσεων, όπου εμφανίζεται ο Οδυσσεύς να μιλάει για τις περιπέτειές του και τα γλέντια του στο παλάτι του Αλκίνοου. Στη σύγχρονη βιβλιογραφία για τους Φαίακες που ζούσαν στη Σχερία, συχνά αυτοί ερμηνεύονται συμβολικά ως ένα γένος αλληγορικό του ήρωα Οδυσσεύα, από το μυθικό κόσμο της Σχερίας, των Κυκλώπων, των Λωτοφάγων, των Λαιστρυγόνων, της Ναυσικάς, της Καλυψώς και της Κίρκης, στον πραγματικό κόσμο της Ιθάκης, της Σπάρτης και της Πύλου²⁵. Η ίδια, δε, η Σχερία, ιδιαίτερα στην περιγραφή του παλατιού του Αλκίνοου, πιο συχνά αναφέρεται ως μια περιοχή από την ποιητική φαντασία του Ομήρου, αντικατοπτρίζοντας μια επική παραλλαγή του μύθου του για το “Χρυσό Αιών²⁶”. Στη Σχερία κατοικούσαν, κατά τον Όμηρο, οι Φαίακες, λαός που αρχικά ζούσε στην Υπερεία. Η μετανάστευση στη Σχερία, έλαβε χώρα με τη βοήθεια του βασιλιά Ναυσίθου, γιου του Ποσειδώνα και της Περίβοιας. Παιδιά του Ναυσίθου ήταν ο Αλκίνοος και ο Ρηξήνορας. Όταν ο Ναυσίθοος έφτασε στη Σχερία, ύψωσε κάστρο γύρω από την πόλη, έχτισε σπίτια και ναούς στους θεούς και μοίρασε τη γη²⁷. Το πολυτελές παλάτι του Αλκίνοου περιγράφεται στην Οδύσεια με μοναδική γλαφυρότητα²⁸.

Μετά από τις ανασκαφές του 1940-1950 στην Ιωνική Σμύρνη, το φανταστικό σχήμα της Σχερίας, αναδείκνυε όλα τα πραγματικά χαρακτηριστικά του ιωνικού πολεοδομικού οικισμού στα τέλη των “σκοτεινών αιώνων” της ελληνικής ιστορίας, δηλαδή στα τέλη των ομηρικών χρόνων. Ωστόσο και άλλα χαρακτηριστικά του οικισμού των Φαίακων, όπως η τοποθεσία, η εξωτερική όψη, σε μεγάλο βαθμό “δένουν” τη Σχερία με τη Σμύρνη των ομηρικών χρόνων. Η Σμύρνη τοποθετούνταν στα σύνορα της Ιωνίας με την Αιολία, μακριά από τα πιο σημαντικά εμπορικά κέντρα (Μίλητος, Εύβοια, Ρόδος, Κύπρος, Αίγυπτος) καθώς και από τις γνωστές θαλάσσιες “διαδρομές” των ομηρικών χρόνων. Περιγράφει ο Όμηρος για τους Φαίακες της Σχερίας, ότι απόμακρα στην άκρη του πελάγου κατοικούν και με άλλους θνητούς εκεί δεν σμίγουν²⁹. Αυτοί οι δρόμοι περνούσαν νότια και παράλληλα προς τα νότια παράλια της Μικράς Ασίας καθώς και από την κοιλάδα του

20 Στράβωνα, 8.7.2

21 Ηρόδοτου, 1.148.1

22 Θώδη Κ. Το Πανιώνιο υπό το φως ιστορικών, φιλολογικών πηγών και αρχαιολογικών ερευνών. Άρθρο στην ιστοσελίδα “Μικρασιάτης”//Αθήνα, 2020

23 Ομήρου, Ιλιάδα, Β, 456-459

24 Πausanias, Αχαϊκά, 5.12

25 Vidal-Naquet Pierre, The black Hunter //Translated from the French into Russian by A. I. Ivanchik and others, Moscow, 2001//pp.50-51

26 as above Vidal-Naquet Pierre, 2001//p.68

27 Ομήρου, Οδύσεια, Ζ, 9-10

28 Ομ. Οδύσ. Η, 86-136

29 Ομ. Οδύσ. Η, 204-205

Μαιάνδρου. Εκτός αυτού, η Σχερία πουθενά δεν αναφέρεται από τον Όμηρο ως νησί. Ο Οδυσσέας, που δέρνεται από τα κύματα στη Σχερία, αντικρύζει μπροστά του, όχι ένα νησί, αλλά μια μεγάλη ακτή με κοφτερά βράχια³⁰. Ο Μενέλαος διηγείται στον Τηλέμαχο, ότι πλοηγήθηκε από την Τροία μέσω της Λέσβου και έφτασε στο Άργος σε τέσσερις ημέρες³¹. Σε σχέση με τη θέση της Σμύρνης η οξυδερκής επισήμανση του J. Cook, ότι όταν η Αθηνά, συνοδεύοντας τον Οδυσσέα στην πόλη των Φαιάκων, οδηγώντας τον στο παλάτι του Αλκίνοου, πετάει πάνω από τη θάλασσα, μεταβαίνει από τη Σχερία πρώτα στο Μαραθώνα και μετά στην Αθήνα. “..πόντον ἐπ’ ἀτρύγετον, λίπε δὲ Σχερίην ἐρατεινήν, ἴκετο δ’ ἐς Μαραθῶνα καὶ εὐρυάγυιαν Ἀθήνην³²..”. Η θεά ολοκληρώνει την πτήση της, αναλογικά με την σύγχρονη εναέρια διαδρομή των αεροπλάνων από τη Σμύρνη στην Αθήνα³³. Ο Όμηρος δίνει και έναν πιο ακριβή προσδιορισμό της θέσης της Σχερίας. Σύμφωνα με τα λόγια του βασιλέα των Φαιάκων, Αλκίνοου, η Σχερία βρισκόταν σε απόσταση μιας ημέρας από την Εύβοια μέσω της θάλασσας³⁴. Είναι απολύτως συγκρίσιμη με την ταχύτητα πλοήγησης των Αχαιών του Ομήρου μέσω της ιωνικής και αιολικής ακτής ίσαμε την Εύβοια και το Άργος και μόλις δύο φορές μεγαλύτερη από την πραγματική “ιστορική” ταχύτητα πλοήγησης μέσω του Αιγαίου³⁵.

Επίλογος

Η ιωνική καταγωγή του Ομήρου, η εποχή της διάρκειας της ζωής του, οι μαρτυρίες και οι παραδόσεις, καθιστούν τα ποιήματά του ως μια ισχυρή βάση για τη δημιουργία της συνολικής απόδοσης για τη φύση της κοινωνίας και τις δημόσιες σχέσεις, όχι μόνο του ελληνικού κόσμου στην πιο κοινή μορφή τους, όπως ερμηνεύει ο Θουκυδίδης, αλλά, επίσης και στη βάση σχετικά με την οικονομική, την κοινωνική και την πολιτική δομή της Ιωνίας από τον 11ο ως και τον 8ο αι. π.Χ. Σε αυτό το γενικό πλαίσιο, τα ομηρικά έπη, προσελκύοντας τις μαρτυρίες της τοπικής επικο – ιστορικής παράδοσης, αλλά και τα υπάρχοντα δεδομένα της αρχαιολογίας αυτής της περιόδου, μπορούν να οδηγήσουν στην ανακατασκευή των πραγματικών γεγονότων, ειδικότερα των κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών θεσμών της Ομηρικής Ιωνίας. Η σύγχρονη έρευνα στα ομηρικά έπη, εστιάζεται στον προβληματισμό για την τραγωδία του πολέμου. Δεν προβάλλουν την ανδροκρατούμενη κοινωνία των ομηρικών χρόνων ως πρότυπο για την εποχή μας, αλλά εμπνέουν, στον σημερινό αναγνώστη των επών του μεγάλου Έλληνα ποιητή από την Ιωνία, και αναδεικνύουν γυναικείες φωνές και ιδέες και οπτικές. Ο ίδιος ο Όμηρος, αποδίδει τα έπη του, από τον πρώτο στίχο σε μια θηλυκή αυθεντία, θεά (Ιλιάδα) ή μούσα (Οδύσσεια).

Εικόνες

Εικόνα 1 : Το σύμβολο του ιωνικού ρυθμού στην αρχιτεκτονική. Copyright © Thodis Konstantinos

Εικόνα 2 : Greek epigrams//Series "Ancient literature// Translated by L.V. Blumenau and supplement by F.A. Petrovsky// Moscow, Leningrad 1935//p.33 (painting “The meeting of Odysseus and Nausica”).

Abstract

After the archaeological excavations in Troy and Mycenae, the impressive success of Archaeology in the study of various regions of the ancient Greek world, the deciphering of data in the middle of 20th century from Mycenaean writing to “Homerognosia” - knowledge and familiarity with the epics of Homer -, the traditional themes of the writing of The “Iliad” and The “Odyssey” and their literary uniqueness and

30 Ομ. Οδύσ. Ε, 410-412

31 Ομ. Οδύσ. Γ, 168-182

32 Ομ. Οδύσ. Η, 79-80

33 Cook, J. M. 1958/1959. Old Smyrna, 1948-1951. The Annual of the British School at Athens V.53/54, pp.1-34

34 Ομ. Οδύσ. Η, 320-326

35 as above Snodgrass A. M. 2nd ed. New York, 2000, pp. 90-269 //Lemos A. The Protogeometric Aegean. The archaeology of the late eleventh and tenth centuries BC, Oxford monographs on classical archaeology, 2002.

perfection, new themes emerged. It was they, connected with the knowledge of the value of these poems as the main source for the history of Greece from the end of the 2nd millennium to the beginning of the 1st, period called, depending on the methodological position of historians “Homeric” or “dark centuries” of Greek History. Gradually, by discussing the problems, the historicity of Homer himself, and also the features of the art of his poems, the attention of researchers is transferred to improving the historical context of these poems, as well as to identifying the complex nature of the relationship of the “historical” and “epic”, in other words, the reflection of the historical past in Homer's poems. However, a detailed analysis of all descriptions and nuances in the investigations, concerning the historicity of Homer's poems and the “range” of their chronology, is not an end in itself for our study. The author's intention is to consider only Homer's relation to Ionia.

Key words : Homer, Asia Minor, Ionia, Iliad, Odyssey.

Περίληψη

Μετά τις αρχαιολογικές ανασκαφές στην Τροία και τις Μυκήνες, την εντυπωσιακή επιτυχία της αρχαιολογίας στη μελέτη των διαφόρων περιοχών του αρχαίου ελληνικού κόσμου, την αποκρυπτογράφιση των δεδομένων στα μέσα του 20ού αι. από τη μυκηναϊκή γραφή στην “Ομηρογνωσία” - γνώση και εξοικίωση με τα έπη του Ομήρου -, τα παραδοσιακά θέματα της συγγραφής της “Ιλιάδας” και της “Οδύσσειας” και της λογοτεχνικής τους μοναδικότητας και τελειότητας, εμφανίστηκαν και νέα θέματα. Ήταν αυτά, που συνδέονταν με τη γνώση της αξίας αυτών των ποιημάτων ως κύρια πηγή για την ιστορία της Ελλάδας από τα τέλη της 2ης χιλιετίας μέχρι τις αρχές της 1ης, περίοδος, που ονομάζεται, ανάλογα με τη μεθοδολογική θέση των ιστορικών, “Ομηρική” ή “σκοτεινοί αιώνες” της ελληνικής ιστορίας. Σταδιακά, με τη συζήτηση των προβλημάτων, την ιστορικότητα του ίδιου του Ομήρου, αλλά και τα χαρακτηριστικά της τέχνης των ποιημάτων του, η προσοχή των ερευνητών μεταβιβάζεται στη βελτίωση του ιστορικού πλαισίου αυτών των ποιημάτων καθώς και στον εντοπισμό της πολύπλοκης φύσης της σχέσης του “ιστορικού” και του “επικού”, με άλλα λόγια, της αντανάκλασης του ιστορικού παρελθόντος στα ποιήματα του Ομήρου. Ωστόσο, μια λεπτομερής ανάλυση όλων των περιγραφών και των αποχρώσεων στις έρευνες, σχετικά με την ιστορικότητα των ποιημάτων του Ομήρου, καθώς και του “βεληνεκούς” της χρονολόγησης αυτών, δεν αποτελεί αυτοσκοπό για το μελέτημά μας. Η πρόθεση του συγγραφέα είναι να εξετάσει μόνο τη σχέση του Ομήρου με την Ιωνία.

Θώδης Ν. Κωνσταντίνος
ιστορικός ερευνητής
Thodis N. Konstantinos
historical researcher
www.ktdrus.gr

Μόσχα, 21.02.2021 - Moscow 21.02.2021
copyright © Thodis Konstantinos 2021